

Manifest Sociaal Werk: Een politiek en praktijk van radicale zorgzaamheid¹

Pieter van den Born, Sophie Hospers, Josien Arts

23 Juni 2025

Met dit manifest doen we een oproep om samen te leren: denk en doe mee in onze zoektocht naar werkelijk zorgzame, en niet onderdrukkende of gewelddadige praktijken van sociaal werk. We starten een leergroep 'do no harm'. Doe je mee?

De praktijk en geschiedenis van sociaal werk in Nederland kent twee gezichten: ondersteuning en onderdrukking. In een samenleving als de onze, waarin sociaal werk is geprofessionaliseerd en onderdeel is van de verzorgingsstaat, wordt de inhoud en vorm van sociaal werk in verregaande mate bepaald door degenen die sociaal beleid en de curricula van opleidingen tot sociaal werk bepalen. Dit gebeurt op basis van opvattingen over wat 'goede burgers' zijn en wat sociaal werk moet en kan doen. Sociaal werk werd en wordt nog vaak gelegitimeerd vanuit religieuze en seculiere opvattingen over de waarde van 'medemenselijkheid' en het belang van 'sociale rechtvaardigheid', maar ook het 'welbegrepen eigenbelang' van mensen in geprivilegieerde posities en ideeën over de noodzaak tot aanpassing van degenen die niet aan heersende normen voldoen.

De vertegenwoordigers van deze opvattingen en de vormgevers van beleid en curricula zijn overwegend mensen in geprivilegieerde sociale posities die hun normen en waarden via beleid en curricula 'opleggen' aan mensen in minder geprivilegieerde posities, zonder de omstandigheden waarin deze laatste groep leeft fundamenteel te veranderen (kortgezegd: van mensen wordt verwacht dat zij zoveel mogelijk een ('wit') 'middenklasse' leven leiden, ongeacht hun omstandigheden – die vaak helemaal niet lijken op de situatie van leden van de 'witte middenklasse' in termen van inkomen, vermogen, huisvesting, schoolsucces, waarden en normen, etc.).

Sociaal werk kan *zowel* een ondersteunende als een beschadigende werking hebben. Afhankelijk van hun sociale positie, komen sommige leden van de samenleving meer in aanraking met de ondersteunende kant van sociaal werk, terwijl anderen (die meer afwijken van heersende normen) met name de onderdrukkende kant ervaren. In dat laatste geval kan sociaal werk mensen beperken of zelfs schade toebrengen, in plaats van hen te ondersteunen.

Sociaal werkers en onderzoekers signaleren al decennia de schadelijke gevolgen van het huidige sociaal beleid en praktijken van sociaal werk. Deze schadelijke beleidscontext en praktijken vloeien

¹ Zorgzaamheid in de betekenis zoals o.a. Joan Tronto daarover spreekt. Zie bijvoorbeeld het artikel '[There is an alternative](#)' (2017), op te vragen bij Pieter van den Born of Sophie Hospers.

voort uit de ontstaansgeschiedenis van sociaal werk (en de verzorgingsstaat)², de asymmetrische machtsverhoudingen, onderliggende aannames³ en waarden⁴, en de rol die sociaal werk (onbedoeld) speelt in de instandhouding van sociale ongelijkheden en onderdrukking van bepaalde groepen mensen.

Sociaal werkers doen op allerlei manieren hun best om de schadelijke invloed van beleid te beperken en juist een constructieve bijdrage te leveren aan het leven van mensen. Velen van hen lukt dat ook, maar moeten daardoor vaak ‘tussen de regels’ werken, ‘creatief zijn’ of ‘buiten de lijntjes kleuren’. Dat vergt moed en een werkcontext die veilig en niet precair is.⁵

Op allerlei manieren wordt in organisaties en ook door lokale overheden geprobeerd de institutionele context waarin sociaal werkers opereren te beïnvloeden (d.w.z. beleid, budget, werkomstandigheden), maar dat lukt vaak niet, onvoldoende of te langzaam. Overigens gaat dat op lokaal niveau beter dan op nationaal niveau, maar gemeenten en uitvoerende organisaties worden vaak door het Rijk ‘teruggefloten’ als hun lokale beleid en praktijk in strijd is met landelijk beleid.

Om lokale initiatieven van ‘zorgzaam sociaal werk’ (in plaats van beschadigend sociaal werk) te verbinden en kracht bij te zetten, willen wij een landelijke leergroep oprichten, zodat we werken aan nieuwe praktijken, waarin sociaal werkers (en hun organisaties) verenigd zijn rondom:

- **Opvattingen over sociaal werk** – wat het moet en kan doen, hoe de relatie tussen sociaal werkers en inwoners vormgegeven moet worden, etc.
- **Praktijken van sociaal werk** – concrete voorbeelden van sociaal werk die een constructieve bijdrage leveren aan het leven van mensen door medeverantwoordelijkheid te nemen om door de samenleving aangerichte schade te helpen voorkomen, verlichten of herstellen.
- **Propageren van sociaal beleid** – concrete voorstellen voor beleid dat daadwerkelijk recht doet aan menselijke variatie, verschillende (levens)opvattingen en verschillen in economische status, waarbij degenen die het meest in de verdrukking zitten, het meest kunnen profiteren van het sociaal werk.

² Ofwel: ‘padafhankelijkheid’

³ Zoals ‘bijstandsgerechtigden kunnen wel werken, maar willen niet/doen niet voldoende hun best/weten niet hoe ze aan betaald werk moeten komen’, ‘straffen leidt tot de gewenste gedragsverandering’, etc.

⁴ Zoals ‘zelfredzaamheid is goed’, ‘betaald werk is goed’, etc.

⁵ Als het beleid niet aansluit ontstaan er spanningen tussen medewerkers en de organisaties waarvoor zij werken. De beroepscode als moreel-ethisch kompas, of het toepassen van het ‘do-no harm’ principe staan vaak op gespannen voet met de opdrachten van wijkteams. En ook al ben je professional en kent je organisatie een professioneel statuut, je bent ook in loondienst en daarmee in een afhankelijkheidsrelatie/machtsrelatie tot degene die je salaris betaalt. Het recht om nee te zeggen bestaat, maar niet iedereen kan dat recht daadwerkelijk uitoefenen zonder gevolgen. Met een tijdelijk contract kunnen sociaal werkers zich bijvoorbeeld minder permitteren dan met een vast contract.

Nieuwe praktijken ontstaan vanuit een confrontatie tussen het leren in de dagelijkse uitvoering, opvattingen over wat 'goed werken' is en hetgeen aangereikt wordt vanuit kennisinstituten en wetenschap. Het is een dynamisch, organisch en daarmee soms rommelig proces om te komen tot nieuwe praktijken. Het zijn tegelijkertijd deze praktijken die inzichtelijk maken wat werkt en wat niet; het beleid spiegelt en zo beleidsmakers uitdaagt om hun beleid (in brede zin) daarop af te stemmen. Daarom moeten we samen leren.

Wil je met ons mee leren?

- **Om beter te voorzien en doorleven** op welke manieren sociaal werk ook schade kan doen aan mensen in je eigen dagelijkse praktijk; in de wijze waarop je uitvoering geeft aan (landelijk en lokaal) overheidsbeleid.⁶ Welk geweld passen wij (onbedoeld) zelf toe in onze praktijken, richting inwoners en onze collega's?
- **Om te onderzoeken** op welke manieren het onderscheid tussen ondersteunend en beschadigend (of onderdrukkend) sociaal werken in de praktijk 'geoperationaliseerd' kan worden: hoe kun je in de praktijk het principe van 'do no harm' ('geweldloos werken') vormgeven en welke inzichten vanuit de wetenschap kunnen ons daarbij kunnen helpen?
- **Om vanuit onze praktijken terug te praten naar de overheid** door dilemma's zichtbaar te maken die maatschappelijk en politiek verder uitgewerkt dienen te worden.

Neem dan contact op met Pieter van den Born (e-mail: p.born@jt.zaanstad.nl) of Sophie Hospers (e-mail: s.hospers@associatiewijkteams.nl).

Direct aanmelden voor de leergroep kan ook, via Info@associatiewijkteams.nl. De eerste bijeenkomst hebben we gepland op 8 oktober, 9 – 10.30 uur in Zoom. Bij aanmelding ontvang je de link.

⁶ Bijvoorbeeld bij gegevensdeling in het kader van openbare orde en veiligheid, het activeren van inwoners op straffe van een uitkeringskorting, zorg die niet verleend kan worden als er niet voldaan wordt aan een rechtmatigheidscriterium.